

<https://doi.org/10.34768/fp2021a10>

Danuta Piekarz
Uniwersytet Jagielloński

DOBRY CZY PIĘKNY? ZŁY CZY BRZYDKI? MORALNO-ESTETYCZNE ROZTERKI POLSKO-WŁOSKIE

Prowadząc od wielu lat konwersatorium dla studentów, a także prace badawcze z zakresu gramatyki kontrastywnej polsko-włoskiej, zwróciłam uwagę na liczne różnice w określaniu pozytywnych i negatywnych zjawisk w tychże językach. Mówiąc najkrócej, to, co Polacy nazywają ładnym czy pięknym, Włosi nazywają dobrym i *vice versa*. Podobną różnicę można zauważyć w przypadku ocen negatywnych: to, co dla Włochów jest złe, dla Polaków jest brzydkie albo odwrrotnie..., mimo że w wielu przykładach nie chodzi bynajmniej o zjawiska oceniane pod względem kryteriów moralnych czy estetycznych. Niekiedy też to, co w jednym języku nazywa się dobrym czy ładnym, w drugim musi być określone za pomocą innego przymiotnika. Dobry/ładny i zły/brzydki to najprostszy sposób oceniania zjawisk, praktykowany chyba we wszystkich językach. Celem niniejszej analizy jest omówienie tych różnic pomiędzy dwoma językami na wybranych przykładach.

A) *Bello* – ładny, piękny, śliczny, przystojny

Trudno wyrazić dokładnie w języku włoskim różnicę pomiędzy polskimi przymiotnikami „ładny” i „piękny”; jako odpowiednik polskiego przymiotnika „piękny” można by przyjąć ewentualnie stopień najwyższy absolutny od „*bello* – *bellissimo*”; niemniej rzeczownik *bellezza* musimy tłumaczyć zawsze jako piękno, gdyż rzeczownik pokrewny przymiotnikowi „ładny”, czyli „ład”, ma inne znaczenie (porządek – *ordine*). „Piękny” to nie tylko „więcej niż ładny”, ten przymiotnik opisujący raczej wyższe przeżycia estetyczne. Jeszcze wyżej w skali wartościowania mieści się przymiotnik „śliczny”, pochodzący od rzeczownika „*lico*”, a zatem zapewne odnoszący się pierwotnie do pięknej twarzy, który jednak ma zabarwienie nieco „słodkawe”, dlatego nie używa się go w tekstach oficjalnych ani nie określa pojęć abstrakcyjnych, a raczej konkretne, widoczne osoby czy rzeczy. W pobliżu polskiego terminu „śliczny” można by sytuować włoskie *carino*, oznaczające równocześnie „ładny”, „miły”, „uroczy”.

Mówiąc o użyciu „*bello* – ładny” w jego podstawowym znaczeniu jako kategorii estetycznej, warto zauważyć, że na określenie pięknego mężczyzny w języku polskim używa się najczęściej słowa „przystojny”, podczas gdy we włoskim również o mężczyźnie mówi się *bello* (choć po polsku można też powiedzieć „ładny chłopak”).

Nie zawsze jednak użycie przymiotnika *bello* – „ładny” wskazuje na walory estetyczne. W obu językach mówimy też o pięknej (chwalebnej) myśli czy zamiarze lub o pięknej książce, która niekoniecznie musi mieć ładną okładkę, ale jest ciekawa – we włoskim dominuje *bel libro* zarówno w sensie dobrej, jak i ładnej książki, a dla Polaka te dwa określenia nie muszą być równoznaczne¹. We Włoszech uczniowie mogą dostać *un bel voto* – dosłownie ładną ocenę, gdy w Polsce znacznie częściej mówi się o „dobrej ocenie” (w języku włoskim również istnieje *un buon voto*). Podobnie sportowiec, który zrobił duże postępy – *bei progressi* (dosł. ładne) – może zająć dobre miejsce w klasyfikacji, czyli *un bel posto in classifica*. Dla Polaków zawodnik wysokiej klasy to dobry biegacz, bokser... a dla Włochów może to być zarówno *bel corridore*, *pugile*, jak i *buon corridore*, *pugile*.

„*Bello/ładny*” może przyjąć wymiary nie tylko estetyczne, ale też na przykład czasowe. Dla Włochów *begli anni* – „piękne lata” to młodość, podczas gdy Polacy użyją tego wyrażenia raczej jako oznakę podziwu dla kogoś, kto dożył bardzo sędziwego wieku (w obu językach można wyrazić ten podziw także wyrażeniem „piękny wiek” – *bell'età*). Natomiast włoska *bella stagione* (piękna pora roku) to określenie wiosny.

W obu językach ten przymiotnik może też występować jako wzmocnienie lub wskazywać na znaczną ilość: *una bella somma*, *un bel guadagno* – ładna suma, ładny zarobek, podobnie też *un bel pezzo di strada* to ładny kawałek drogi. Tylko w języku włoskim mówi się też o *bell'altezza* (znaczej wysokości) czy *bella spesa* (dużym wydatku) albo o *bel raffreddore* (silnym przeziębieniu). W języku polskim można powiedzieć: „spędziłem tu ładne miesiące/lata”, czyli wiele miesięcy, lat, natomiast po włosku powiemy jedynie *un bel po' di anni* (ładne trochę lat). W języku włoskim omawiany przymiotnik może służyć nawet do wzmocnienia... pustki (*un bel niente* – piękne nic czy *un bello zero*) lub kategorycznej odmowy: *rispondere con un bel no* (odpowiedzieć pięknym „nie”). *Bello* może też służyć do podkreślenia konkretnych miejsc (w sensie dosłownym lub przenośnym): *nel bel mezzo* – w samym środku, *sul più bello* – w punkcie kulminacyjnym.

Można przytoczyć wiele różnych przykładów, w których włoski przymiotnik „*bello*” musi być przetłumaczony na język polski za pomocą innych przymiotników. Włoch może być w świetnym humorze – *bell'umore*, gdyż podróżował po spokojnym morzu (*bel mare*), na statku miał dobre miejsce (*un bel posto*), w eleganckim towarzystwie (*bel mondo*) ludzi o dobrych manierach (*belle maniere*). Poznał tam dobrze zapowiadającego się muzyka (*un musicista di belle speranze*), a w porcie zrobił dobry zakup – *un bell'acquisto*. I gdy po powrocie usłyszał pytanie: „Co robiłeś ciekawego – *cosa hai fatto di bello?*”, od razu wyciągnął czystopis (*bella copia*) swoich wspomnień. (Natomiast

¹ Por. M. Dargenio, *Analisi contrastiva degli errori più spesso commessi da studenti di italiano madrelingua polacca*, „Educazione linguistica” 2016, Vol. 5, Num. 2, s. 263.

w obu językach można powiedzieć: „Co mi powiesz/opowiesz ładnego?” – *Cosa mi dici / racconti di bello?*).

Przymiotnik „*bello*” stanowi też element wyrażenia, których znaczenie najczęściej różni się od znaczeń jego poszczególnych elementów: *belle buono* (piękny i dobry) to najprawdziwszy; *belle fatto* (piękny i zrobiony) – „gotowy, skończony”, natomiast *belle morto* (piękny i umarły) to „doskonały, kompletny”. Z kolei wyrażenie *alla belle meglio*, które mogłoby sugerować znaczenie „jak najlepiej”, znaczy w rzeczywistości „tak sobie, mniej więcej, byleby było”.

Często jednak przymiotnik „ładny – *bello*” przyjmie znaczenie ironiczne: *farla bella* to narozrabiać (po polsku też powiemy, że ktoś „ładnie narozrabiał!”). Również zwrot o dosłownym znaczeniu „mówić piękne słowa” – *dire belle parole* oznacza często „mówić frazesy, puste komplementy” (warto odróżnić od niego zwrot *avessi un bel dire...*, który oznacza „choćbyś nie wiadomo, co mówił”). Zwrot *avere un bel passato* – „mieć ładną przeszłość” jest dwuznaczny, bo może się odnosić zarówno do chlubnej przeszłości, jak i do bardzo nieciekawej. Zwrot do drugiej osoby: „ładny z ciebie przyjaciel!” – podobnie włoskie *che bellamico che sei!* – ma zdecydowanie ironiczny sens. Włoski wykrzyknik *Oh, bella!* (*Questa è bella!*) wyraża zdumienie lub ironię, natomiast polskie „ładne kwiatki!” to najczęściej okrzyk dezaprobaty wobec dostrzeżonego negatywnego zjawiska. Gdy Włoch mówi, że *adesso viene il bello*, chce powiedzieć, że zbliża się to, co najtrudniejsze (podobnie jak *il bello era che...* – cała rzecz w tym...).

Niekiedy przymiotnik ten jest niemal pusty semantycznie: *un bel giorno* – pewnego pięknego dnia, co niekoniecznie sugeruje, że tego dnia była / będzie piękna pogoda. Włosi używają też często tego przymiotnika jako wołacza wobec przyjaciół (*Ciao, bello/bella*), nie wyrażając przez to żadnej opinii na temat ich urody, podobnie jak Polak, zwracając się do przyjaciela „Cześć, stary”, nie wypowiada się na temat jego wieku.

B) *Brutto* – brzydki

Przeciwieństwem tej cechy, którą określamy jako „piękny – *bello*”, jest „brzydki – *brutto*” wyrażający przede wszystkim niemiłe wrażenie estetyczne na widok ludzi, zwierząt, rzeczy czy zjawisk. To pojęcie wiąże się więc głównie ze zmysłami wzroku i słuchu². Włoski przymiotnik pochodzi prawdopodobnie od łacińskiego przymiotnika „*brutus*” – „ciężki, niezgrabny, głupi”. W wielu językach – także w języku polskim i włoskim – ocenę negatywną pewnych zjawisk możemy wyrazić zamiennie za pomocą przymiotnika „brzydki” lub „zły” – brzydka/zła pogoda³. W języku polskim istnieje

2 Por. <https://blogs.transparent.com/italian/the-good-the-bad-and-the-ugly/> [dostęp: 14.11.2020].

3 Por. <https://blogs.transparent.com/italian/the-good-the-bad-and-the-ugly/> [dostęp: 14.11.2020].

zarówno określenie „płeć piękna” (wł. *bel sesso*), jak i żartobliwe „płeć brzydka”, a w tym ostatnim przypadku Włosi użyją określenia *Sesso forte* – płeć silna.

Podobnie jak *bello* w wielu wyrażeniach musiało być tłumaczone na język polski jako „dobry”, tak też i *brutto* często jest tłumaczone jako „zły”, w języku polskim bowiem „brzydki” ma znaczenie niemal wyłącznie estetyczne (brzydki obraz) i moralne (brzydki postępek, brzydkie słowa). Warto podkreślić kilka zasadniczych różnic: *brutto momento* – zły, niewłaściwy moment (np. *arrivare in un brutto momento* – przyjechać nie w porę; *brutta situazione* – niedobra sytuacja; *brutto ricordo* – złe wspomnienie; *brutta sensazione* – złe przeczucie; *brutto segno* – zły znak; *brutto sogno* – zły sen; *brutte carte* – złe karty; *brutto scherzo* – niesmaczny żart; natomiast *brutto male* to eufemizm na określenie choroby nowotworowej). Zła sława to *brutta fama*. Ktoś, kto zrobił złe wrażenie, według Włochów zrobił *una brutta figura* – i przeciwnie, można też zrobić *una bella figura*, co Polacy określają jako „dobre wrażenie”. Jeśli natomiast ktoś źle skończył, na przykład w więzieniu, po włosku *ha fatto una brutta fine* (zrobił brzydki koniec). Gdy Włosi przeczuwają, że nadchodzą ciężkie czasy, że stanie się coś złego, mówią, że *tira una brutta aria* (dosł. wieje brzydkie powietrze) – natomiast Polacy wyraziliby to stwierdzeniem, że „coś wisi w powietrzu”.

Mówiliśmy wcześniej o włoskim wołaczu „*Bello!*” w odniesieniu do przyjaciela. W tym języku funkcjonuje również wołacz określający osobę złośliwą czy głupią: *Brutto cattivo! Brutto stupido!* (Brzydki złośliwiec! Brzydki głupiec!), z tą różnicą wobec „pozytywnego” odpowiednika, że przymiotnik „*brutto*” nie jest tu pustym semantycznie, lecz wzmacnia negatywną ocenę osoby.

C) *Buono* – dobry

Polski przymiotnik „dobry” pochodzi od tego samego rdzenia, co „doba”. Zresztą, gdy *Słownik języka polskiego* stawia na pierwszym miejscu znaczenie „zgodny z zasadami moralnymi, godny naśladowania”⁴, podobnie jak włoski słownik *Treccani*, według którego „*buono*” to „odpowiadający idei dobra moralnego, mający za normę i cel dobro”⁵ czy słownik *Zingarelli* – „uważany za zgodny z zasadami moralnymi” (co ciekawe, drugie znaczenie w tym słowniku to „uległy, łagodny, pokojowy”)⁶, jednak *Słownik poprawnej polszczyzny* definiuje przymiotnik „dobry” jako „taki, jaki powinien być, jak trzeba, należyty, odpowiedni, właściwy”⁷, a słownik *Devotino* stawia na pierwszym miejscu znaczenie: „który posiada człowieczeństwo, wrażliwość ducha, zdolność do

4 <https://sjp.pwn.pl/sjp/dobry-I;2452719.html> [dostęp: 21.11.2020].

5 <https://www.treccani.it/vocabolario/buono1/> [dostęp: 23.11.2020].

6 *Il Nuovo Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli*, red. M. Dogliotti, L. Rosiello, wyd. 11, Bologna 1986, s. 256.

7 *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1978, s. 116.

serdecznych uczuć”⁸. Według *Słownika języka polskiego PWN* przymiotnik ten przyjmuje następujące znaczenia: „zgodny z zasadami moralnymi, godny naśladowania; życzliwy, skłonny do pomocy, wyrażający czyjąś pozytywną opinię, o usposobieniu, nastroju: wesoły, pogodny, zapowiadający coś pomyślnego, starannie wykonujący swoje obowiązki, o organizmie lub jego części: dobrze funkcjonujący, wysokiej jakości, odpowiedni z punktu widzenia czyichś potrzeb lub oczekiwań, o potrawach, napojach: smaczny, korzystny pod względem materialnym, wynikający z trafnego wyboru, z nawiązką odmierzony, większy, niżby się zdawało”⁹.

Widzimy więc, że nawet autorzy słowników nie są zgodni co do tego, który aspekt interesującego nas przymiotnika uznać za najważniejszy, ponadto każdy autor jest świadomy, że ten przymiotnik obejmuje szeroką gamę znaczeń. „Dobry” może bowiem znaczyć także „interesujący” (film) – w tym przypadku w języku włoskim użyjemy przymiotnika *bello*, podobnie jak w innym przykładzie: udany (zakup) – *bellacquist*. „Dobry” to także „profesjonalny” (*buon medico* – dobry lekarz); dobry głos jest dźwięczny, silny, a dobra głowa jest zdolna do interesów (lub odporna na alkohol). Warto też przytoczyć włoskie przysłowie sugerujące, że w młodym człowieku widać cechy jego przodków (dobre lub złe, choć przysłowie mówi o tych dobrych): *buon sangue non mente* (dosł. dobra krew nie kłamie).

Alina Kreisberg słusznie zauważa, że zarówno w przypadku oceny pozytywnej postawy człowieka (dobry), jak i negatywnej (zły) w języku włoskim zazwyczaj używa się tych najbardziej rozpowszechnionych przymiotników (*buono* – *cattivo*), a różnicę pomiędzy stałą cechą charakteru a chwilowym zachowaniem zaznacza się poprzez orzeczenie w odpowiednim czasie (*passato* odnoszące się do chwilowych emocji, np. zdenerwowania lub *imperfetto* wskazujący na cechę bardziej utrwaloną), natomiast w języku polskim (i ogólnie w językach słowiańskich) pojęcia „dobry – zły” określają z reguły stałą cechę, a dla wyrażenia chwilowych zachowań częściej korzysta się z bogactwa synonimów – agresywny, złośliwy, miły, życzliwy...¹⁰ Na przykład włoskie zdanie *Non essere cattivo!* przetłumaczymy raczej „Nie bądź złośliwy”. Poza tym warto zauważyć, że Polak może też być „zły na kogoś”, co Włoch przetłumaczy jako *arrabbiato* – rozłoszczony, rozgniewany.

Warto też odróżnić „dobry kawał (żart)” (*buona barzelletta*, ale częściej: *bella barzelletta*) od „dobry kawał drogi” (*un bel pezzo di strada*). Polski przymiotnik „dobry” będzie zastąpiony w języku włoskim przez *bello* także w innych wyrażeniach: ironiczne zdanie „Dobry z niego numer!” można przetłumaczyć jako *bel mobile!* Podobnie „dobra nauczka” to *bella lezione*.

8 G. Devoto, G.C. Oli, *Il Devotino. Vocabolario della lingua italiana con CD-Rom*, Varese 2012, s. 195.

9 <https://sjp.pwn.pl/sjp/dobry-l;2452719.html> [dostęp: 10.05.2021].

10 A. Kreisberg, *Problemi dell'analisi lessicale nell'ottica glottodidattica*, „Studi Slavici” 2004 (I), s. 215.

Po polsku „pracować przez dobrą godzinę” to trochę więcej niż przez godzinę (czyli *un'ora buona*), ale włoskie połączenie *buono* + *ora* daje różne znaczenia w zależności od kontekstu: *era l'ora buona per chiamarlo* – była to odpowiednia godzina; *di buon'ora* – wcześniej; podobnie *di buon mattino*; inne znaczenie ma natomiast okrzyk znany zwłaszcza w Rzymie – *alla buon'ora!*, który można przetłumaczyć jako „Nareszcie, rychło w czas!”. Po włosku można też chodzić *di buon passo* – szybkim krokiem, a działać *di buona lena* – energicznie.

W wielu przypadkach polskiemu przymiotnikowi „dobry” będą odpowiadać inne włoskie przymiotniki: dobra ziemia jest po prostu *fertile* (żywna), dobry znajomy – *vecchio conoscente*; zatem gdy w języku polskim podkreśla się raczej zażyłość, znajomość drugiej osoby, w języku włoskim zaznacza się długotrwałość relacji (choć oczywiście, po polsku też można powiedzieć: „stary znajomy”). Polacy mówią o dobrym uczniu, studencie, dobrej dziewczynie, natomiast w języku włoskim lepiej jest używać w tym kontekście *bravo*; zwłaszcza *buona ragazza* może mieć znaczenie nieco ironiczne (pocziwa dziewczyna), podobnie jak określenia odnoszące się do mężczyzn: *buon uomo*, *buon diavolo* (pocziwiec). Ogólnie, w odniesieniu do ludzi przymiotnik *buono* oznacza raczej ich łagodność, uległość. Szczególnie trzeba uważać na eufemistyczne określenia *brava / buona donna*, które mogą odnosić się do... prostytutki.

Warto też przytoczyć kilka odwrotnych przypadków, to znaczy gdy włoskiemu *buono* nie będzie odpowiadać polski przymiotnik „dobry”, ale trzeba będzie użyć innego określenia, na przykład *buon odore* – miły, przyjemny zapach, *buon senso* – zdrowy rozsądek. Ciekawe jest też użycie przymiotnika *buono* w dwóch wyrażeniach o charakterze... kulinarnym: *essere una buona forchetta* (dosł. być dobrym widelcem) – być smakoszem; natomiast *essere di bocca buona* (być [człowiekiem] o dobrych ustach) to nie być wymagającym, jeśli chodzi o jedzenie.

Szczególnie trudnym problemem dla Włocha może być właściwe sformułowanie życzeń po polsku, gdyż w języku włoskim zasadniczo wystarczy użyć *buono* przed nazwą okazji, z którą związane są życzenia, w języku polskim trzeba dostosować właściwy przymiotnik (lub całą formę) do danej okoliczności (w wielu przypadkach istnieją też inne możliwości sformułowania życzenia):

Buon Natale / Buona Pasqua – Wesołych świąt (Bożego Narodzenia / Wielkiej Nocy)

Buon compleanno / onomastico – Najlepsze życzenia (urodzinowe / imieninowe)

Buon viaggio – Szczęśliwej (dobrej, miłej) podróży

Buon divertimento – Dobrej zabawy

Buon pomeriggio – Miłego (dobrego) popołudnia

Buone vacanze – Miłych (udanych) wakacji

Buona fortuna – powodzenia

Jak widać, w polskich odpowiednikach rzadko pojawia się przymiotnik „dobry”. Natomiast wystąpi on, analogicznie do języka włoskiego, w formach „dzień dobry”,

„dobry wieczór”, „dobranoc” (w pierwszym przykładzie dostrzegamy kolejność „rzeczownik – przymiotnik”, natomiast w pozostałych jest ona odwrotna, podobnie jak w języku włoskim). Ponadto język włoski przyjmuje pisownię zarówno łączną, jak i rozdzielną tych trzech terminów, natomiast „dzień dobry” i „dobry wieczór” po polsku pisze się zawsze oddzielnie, a „dobranoc” – razem.

Omawiając ten przymiotnik, warto też zwrócić uwagę na rzeczownik, który pojawił się w języku włoskim na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku – *buonismo* (a w odniesieniu do osoby – *buonista*). Pierwotnie oznaczał on postawę otwartości i życzliwości wobec przeciwników politycznych. Później jednak, na przełomie wieków, nabrał on nowego znaczenia, które zastąpiło to dotychczasowe: dziś tym słowem określa się „okazywanie fałszywej dobroci wobec migrantów, mniejszości etnicznych, a czasem też wobec przestępców”¹¹.

D) *Cattivo* – zły

Włoski termin „*cattivo*” ma ciekawą etymologię; wywodzi się od łacińskiego rzeczownika „*captivus*” – niewolnik. Jak to się stało, że określenie statusu społecznego nabrało konotacji moralnych? Otóż w łacinie chrześcijańskiej używano wyrażenia „*captivus diaboli*” na określenie grzeszników czy dusz potępionych. Nic więc dziwnego, że ostatecznie słowo „*captivus*” zaczęło określać osoby czy zjawiska oceniane negatywnie pod względem moralnym: *persona cattiva*, *lupo cattivo*, *parole cattive* (zła osoba, zły wilk, złe słowa)¹².

W użyciu tego włoskiego przymiotnika ważna jest jego pozycja względem rzeczownika: jeśli następuje on po rzeczowniku, zachowuje podstawowe znaczenie – zły w sensie moralnym, natomiast przed rzeczownikiem ma znaczenie bardziej generalne: na przykład *cattivo umore* – zły humor nie ma bynajmniej konotacji moralnej. W języku polskim natomiast pozycja przymiotnika nie ma większego wpływu na znaczenie, gdyż „zły” niemal zawsze poprzedza rzeczownik.

Chociaż, jak powiedzieliśmy, podobnie jak przymiotnik „dobry”, również jego antonim nie wyraża jedynie oceny moralnej, słowniki – co jest zrozumiałe – na pierwszym miejscu stawiają właśnie ten aspekt. Włoski słownik *Treccani* tłumaczy, że „*cattivo*” to „w sensie moralnym – nikczemny, przewrotny, skłonny do zła”; podobnie słownik PWN – „niezgodny z zasadami moralnymi”, a *Słownik poprawnej polszczyzny* – „ujemny pod względem moralnym, nieetyczny”.

Cattivo jest używane również dla określenia kogoś, kto nie wykonuje dobrze swojej pracy czy obowiązków – *cattivo padre*, *insegnante* (zły czy niedobry ojciec, nauczyciel).

11 <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/buonismo-buonista-falso-buonismo-e-cattivismo/1672> [dostęp: 28.10.2020].

12 <https://www.thelocal.it/20200204/italian-word-of-the-day-cattivo> [dostęp: 17.11.2020].

Podobnie może odnosić się do niewłaściwego funkcjonowania organizmu: *cattiva digestione* (złe trawienie), *cattiva memoria* (zła pamięć, po polsku powiemy raczej „słaba” czy „krótka”, podobnie jak *cattiva salute* to raczej słabe zdrowie) czy urządzenia (*motore in cattive condizioni* – silnik w złym stanie).

Cattivo może oznaczać również „niepomyślny” (*cattivo presagio* – zła wróżba), „nieprzyzwoity” (*donna cattiva* – kobieta bezwstydną, *pensieri cattivi* – w języku polskim trzeba by powiedzieć w tym kontekście: „brzydkie myśli”, tymczasem włoskie *brutti pensieri* to polskie „złe myśli” – ponure, pesymistyczne), „niegrzeczny” (*bambino cattivo*) czy wręcz złośliwy. Niekiedy jednak ten przymiotnik może określać raczej wrażenia estetyczne lub nieprzyjemne odczucia: gorzki, nieprzyjemny (*cattivo odore, sapore* – zły zapach czy smak) albo też określać niesprzyjające zjawiska atmosferyczne (*cattivo tempo* – brzydka pogoda, natomiast *mare cattivo* to wzburzone morze). Z kolei polskie określenie „zły czas” może oznaczać nieodpowiednią porę, niewłaściwą godzinę na zegarze bądź wreszcie, podobnie jak w języku włoskim, niepogodę. Warto też zwrócić uwagę na wieloznaczne wyrażenie *aria cattiva*, które może oznaczać niekorzystny wygląd (świadczący np. o chorobie – ktoś źle wygląda), ale też „złe powietrze” (zaraza lub zanieczyszczenie środowiska) albo po prostu zaduch.

W obu językach istnieje zły gust – *cattivo gusto*, zły pies – *cane cattivo*. Tylko w języku polskim używamy słowa „zły” w takich wyrażeniach, jak „zły dzień” – *giornata storta*, „zła gleba” – *terreno povero*; Włoch użyje natomiast określenia *cattivo raccolto*, mówiąc o słabych zbiorach.

Omawiany przymiotnik występuje też w różnych zwrotach frazeologicznych, na przykład: *avere la bocca cattiva* (dosł. mieć złe usta) – mieć niemiły smak w ustach; *essere in cattive acque* (dosł. być w złych wodach) – być w trudnej sytuacji, czy też *farsi cattivo sangue* (dosł. robić sobie złą krew) – złościć się.

Podobnie jak od niedawna występuje w języku włoskim wyraz *buonismo*, tak też pojawił się termin *cattivismo*, uwzględniany już przez niektóre słowniki. I choć słownik Zingarelli z roku 2019 wyjaśnia ten rzeczownik jako „postawę kogoś, kto celowo przyjmuje ostry ton i okazuje negatywne uczucia”, także ten termin zawęży swoje znaczenie, podobnie jak jego antonim, określając nietolerancję i niezyczliwość wobec osób innej narodowości, religii, tożsamości seksualnej, niskiego pochodzenia, okazywane zwłaszcza przez niektórych polityków czy dziennikarzy¹³.

Podsumowując, powyższa analiza ukazała wyraźnie, że użycie przymiotników kojarzących się głównie z kryteriami moralnymi lub estetycznymi dla wyrażenia pozytywnej lub negatywnej oceny danego zjawiska bywa kwestią arbitralną, dlatego ta sama rzeczywistość może być określona w jednym języku za pomocą pojęć oceniających jej piękno czy brzydotę, natomiast w innym języku zostaje przyjęta kategoria dobra/zła albo też

13 <https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/buonismo-buonista-falso-buonismo-e-cattivismo/1672> [dostęp: 17.11.2020].

będzie konieczne użycie przymiotników o węższym, bardziej specyficznym znaczeniu. Na pewno podobny problem można dostrzec na przykładach innych przymiotników. Warto by poświęcić im odrębne badania.

LITERATURA CYTOWANA

Słowniki

Devoto G., Oli G.C., *Il Devotino. Vocabolario della lingua italiana con CD-Rom*, Varese 2012.

Doroszewski W., *Słownik języka polskiego PWN*, online: <https://sjp.pwn.pl/>.

Doroszewski W., *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa 1978.

Il Nuovo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli, red. M. Dogliotti, L. Rosiello, wyd. 11, Bologna 1986.

Słownik języka polskiego PWN, online: <https://sjp.pwn.pl>.

Słownik języka włoskiego, online: www.treccani.it.

Stoppelli P., *I Garzantini. Dizionario italiano*, Garzanti 2000.

Opracowania

Dargenio M., *Analisi contrastiva degli errori più spesso commessi da studenti di italiano madrelingua polacca*, „Educazione Linguistica” 2016, Vol. 5, Num. 2.

Kreisberg A., *Problemi dell'analisi lessicale nell'ottica glottodidattica*, „Studi Slavici” 2004, (I).

Kwapisz-Osadnik K., *Podstawowe wiadomości z gramatyki polskiej i włoskiej*, Katowice 2012.

<https://accademiadellacrusca.it/it/consulenza/buonismo-buonista-falso-buonismo-e-cattivismo/1672>.

<https://www.thelocal.it/20200204/italian-word-of-the-day-cattivo>. <https://blogs.transparent.com/italian/the-good-the-bad-and-the-ugly/>.

Dobry czy piękny? Zły czy brzydki? Moralno-estetyczne rozterki polsko-włoskie

STRESZCZENIE: Chyba we wszystkich językach podstawowymi kryteriami oceny osób, rzeczy czy zjawisk są kryteria estetyczne (ładny/brzydki) i moralne (dobry/zły). Często jednak określenia należące do tych dwóch kategorii występują przemiennie, wyrażając bardziej ogólnie pozytywną lub negatywną ocenę. Nic dziwnego, że pewne zjawiska określane w jednych językach jako „ładne”, w innych będą uznane za „dobre” lub wyrażane za pomocą jeszcze innych przymiotników – i *vice versa*. To samo też dotyczy ocen negatywnych. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie tego zjawiska językowego na przykładzie dwóch języków, polskiego i włoskiego. Ta analiza może okazać się przydatna dla nauczycieli i tłumaczy, gdyż łatwo jest założyć, iż w języku docelowym ocenia się zjawiska za pomocą tych samych przymiotników, których używamy w naszym języku ojczystym.

SŁOWA KLUCZOWE: gramatyka kontrastywna – polski – włoski – dobry/zły – ładny/brzydki

Good or beautiful? Bad or ugly? Polish-Italian moral-aesthetic dilemmas

SUMMARY: Probably in all languages, the basic criteria for assessing people, things or phenomena are aesthetic (nice/ugly) and moral (good/bad) criteria. However, the terms belonging to these two categories alternate, expressing more generally positive or negative assessments. No wonder certain phenomena described as “pretty” in some languages will be considered “good” in others or expressed in terms of other adjectives – and vice versa. The same is true for negative evaluations. This article aims to present this linguistic phenomenon based on two languages, Polish and Italian. This analysis can be helpful for teachers and translators, as it is easy to assume that the target language evaluates phenomena with the same adjectives as we use in our mother tongue.

KEYWORDS: contrastive grammar – Polish – Italian – good/bad – nice/ugly